

Romitan tuman 6-o'rta umumta'lim maktabning

9^A-sinf o'quvchisi

Ro'ziyeva Safiyaning adabiyot fanidan yozgan

REFERATI

Mavzu: Alisher Navoiy hayoti va
ijodi

Reja:

- 1.Alisher Navoiy Hayoti va ijodi.
- 2.Navoiy Jamoat va davlat arbobi.
- 3.Navoiy asarlarining ilmiy salohiyati.
- 4.Xulosa

Alisher Navoiy 1441-yil 9-fevralda Amir Temurning o'gli Shohruh Mirzo shohligi davrida Hirotga tug'ildi. Zamondoshlari uning haqida ko'pincha "Nizomiddin Mir Alisher" deb yozadilar. "Nizomiddin"-din--diyonat nizomi degani bo'lib, donishmand mansab egalariga beriladigan sifat, "mir" - amir demakdir. Uning otasi G'iyosiddin Muhammad (uni G'iyosiddin Kichkina ham der edilar) temuriylar saroyining amaldorlaridan, xonadonning ishonchli kishilaridan edi. Onasi amirzoda Shayh Abusaid Changning qizi bo'lgan, ismi ma'lum emas. Alisherning bobosi Temurning o'g'li Umarshayx bilan emikdosh (ko'kaldosh) bo'lgan ekan.

Buyuk shoir o'z asarlarida o'z asarlarida bu qutlug' dargohga yaqinligidan iftixor etishini bayon qiladi. Shuningdek, uning tarjimai holiga oid ayrim lavhalar asarlarida uchraydi. Bu tabarruk zot to'g'risidagi ba'zi ma'lumotlarni esa uning zamondoshlari o'z kitoblarida beradilar. Alisher saroy muhitida yashaganligi uchun alohida tarbiya va nazoratda o'sdi. Kichiklik chog'idan she'r va musiqaga ishq tushdi. Olimu fozillar davrasida bo'ldi. Uch-to'rt yoshlarida davrining mashhur shoiri Qosim Anvorning bir she'rini yod aytib, mehmonlarni hayratga soldi. Bir yildan so'ng uni maktabga berdilar. U bo'lajak sulton Husayn Bayqaro bilan birga o'qidi. Uning zehni va iqtidori haqidagi gaplar esa el orasida tarqalib bordi.

1447-yilda Shohruh Mirzo vafot etib, temuriy shahzodalar o'rtasida taxt uchun kurash boshlanadi. Hirot notinch bo'lib qoladi. Alisherlar oilasi Iroqqa yo'l oladi. Yo'lda, Taft shahrida Alisher zamonasining mashhur tarixchisi, "Zafarnoma"ning muallifi Sharafiddin Ali Yazdiy bilan uchrashdi. Alisher xonadoni 1541-yilda Hirotga qaytadi. Tarixchi Xondamir bu bilan bog'liq shunday bir hikoyani keltiradi: Karvon Yazd cho'li bilan Hirotga borarkan, tungi yurishlardan birida ot-ulov ustida hammani uyqu bosadi. Alisher mingan ot, ittifoqo, yo'ldan chiqib, bo'lajak shoir egardan tushib qoladi, uyqu zo'rlik qilib, uyg'onmaydi. Horigan ot ham egasi yonidan ketmay, to'xtab

qoladi.

Alisher tong otib, quyosh qiziganda uygʻonadi. Qarasa, poyonsiz sahro, atrofida hech kim yoʻq. Yolgʻiz otigina yovshan ildizlarini chimtib turibdi. Oʻn yoshli bola oʻzini qoʻlga oladi. Otini minib, zehn bilan yoʻlni topib ilgari yuradi. Kun qizib, chanqoqlik boshlanadi. Shu payt uzoqdan bir narsa qorayib koʻrinadi. U suv toʻla mesh ekan, Oллоhga shukuronalar aytib, Alisher yoʻlini davom ettiradi. Uning ota-onasi manzilga yetgach, oʻgʻillarini yoʻqligini biladilar va mulozimni shoshilinch orqaga qaytaradilar. Mulozim koʻp yurmay, Alisherga duch keladi. Alisherni, goʻyo u qayta tugʻilganday, quvonch bilan kutib oladilar.

1452-yilda Abulqosim Bobur Mirzo Xuroson taxtiga oʻtiradi, notinchliklar bosiladi. Gʻiyosiddin Muhammad Sabzavorga hokim qilib tayinlanadi. Alisher esa oʻqishini davom ettiradi. Maktab yosh Alisherni sheʼriyat, adabiyot olamiga olib kirdi. Boʻlajag shoir Saʼdiy Sheroziyning "Guliston". "Boʻston", asarlarini, Farididdin Attorning "Mantiq ut-tayr"("Qush mantigʻi")ni soʻngsiz ishtiyoq bilan oʻqidi. Ayniqsa, qushlar tilidan keltirilgan hikoyatlar va ularning chuqur mazmuni Alisherning oʻy-xayolini tamom egallab oldi... Bir kuni qushlar jam boʻlibdi. Har xil: toʻti, qumri, toʻvus, bulbul va hokazo. Oʻrtaga hudhud (sassiqpopishak) chiqibdi. Boshidagi tojini selkillatib, oʻzini taʼrifu tavsif etibdi. Soʻng u hammani olam podshosi Semrugʻni izlashga undabdi. Qushlar uni surishtira boshlabdilar. "Zotini, sifatini, sifatini ayt, bizga nishon ber!" – deyishibdi ular. Hudhud hikoya boshlabdi: Smurgʻ bir kecha dunyoni aylanib, uchib yurar edi. Nogoh yoʻli Chin shahri ustidan tushdi. Bir silkingan edi, mamlakat nurga gʻaeq boʻldi. Patidan biri tushib qolgan ekan. Ogoh boʻlganlar aqlu shuurini yoʻqotdilar. Chin mulki esa hashamat(ulugʻvorlikka) chulgʻandi. Qushlar zavqu shavq bilan yoʻlga tushadilar. Buroq bu zavq-shavq uzoq davom etmaydi. Qushlar eʼtiroz bildirib, uzr aytib, oʻzlarini chetga ola boshlaydi. Hudhud har biriga javob aytadi. Semrugʻga yetishish baxti oldida bu dunyoning tashvishlari

hechligini isbot etuvchi biror hikoya keltiradi. Hudhudning gaplari, hikoyalari qushlarga yangi bir kuch bag'ishlaydi. Ular hudhudni boshliq qilib, yo'lga tushadilar. Hudhud buy o'lning ishq yo'li ekanligi, unga kirgan odam Shayx San'on singari o'zligidan kechishi lozimligini aytadi. Yana bir-biridan jozibali hikoyalar... Nihoyat, qushlar yeti vodiyni bosib o'tadilar va o'zlarining Semurg' ekanligini anglab yetadilar.

"Mantiq ut-tayr" xayoli Alisherga bir umr hamroh bo'ldi. Umrining so'ngida esa "Lison ut-tayr"("Qush tili") nomi bilan kitob yozdi. Bo'lajag shoir yana Nizomiy Ganjaviy va Xusrav Dehlaviy asarlarini sevib o'qir edi. 1453-yilda Alisherning otasi G'iyosiddin Mauhammad vafot etadi. Alisher Abulqosim Bobur hizmatiga kirdi. Avval Sabzavorda, so'ng Mashhadda yashadi. Ikki maktabdosh do'st – Husayn va Alisher yana birga bo'ldilar. Bir munosabat bilan u 50 ming bayt, 100 ming misra she'r yod olganini aytdi. She'r shunchaki nutq o'stirish emas, ma'rifat, taffakur mashqi ham edi. Navoiy 15 yoshlarida o'z she'rlari bilan zamonasining mashhur shoirlari diqqatini tordi. Xondamirning yozishicha, she'rlari bilan endigina tanilib kela boshlagan Alisher o'z davrining dongdor shoiri Mavlono Lutfiy xizmatiga boradi. Mavlono undan she'r o'qishni iltimos qiladi. Alisher o'zining:

Orazin yopg'och, ko'zimdin sochilur har lahza yosh,
Bo'ylakim, paydo bo'lur yulduz nihon bo'lg'och quyosh.

matla'i bilan boshlanadigan g'azalini o'qiydi. She'rdan hayratga tushgan keksa shoir bunday deydi: "Valloh, agar muyassar bo'lsa edi, o'zumning forsiy va turkey tillarda aytgan o'n-o'n ikki ming baytimni shu g'azalga almashtirardim va buni o'zimning katta yutug'im deb hisoblar edim". Bu turkiy (o'zbek) she'riyatiga juda katta iste'dod kirib kelayotganidan nishona edi.

Yigitlik yillari.

1457-yilda Abulqosim Bobur vafot etdi. Hokimyat tepasiga Abusaid Mirzo keldi. Husayn Bayqaro taxt uchun kurashga sho'ng'ib ketdi. Navoiy esa Mashhad madrasalarida o'qishni davom ettirdi. Do'stlar orttirdi. Keksa shoir Kamol Turbatiyni shu yerda uchratdi. Turbatlik bu shoir Alisher bilan bir bayt muhokamasi ustida tanishib qoldi. Shoir 1464-yilda Hirotga qaytadi. Biroq poytaxda uni noxushliklar kutadi. Abusaid Mirzo u bilan taxt talashayotgan Husayn Bayqaroni yaqin kishilarini ta'qib va tayziq ostiga olgan, jumladan, tog'alari Mirsaid Kobuliy va Muhammad Ali G'aribiylarni oldinma-keyin qatl ettirgan edi. Ular iste'dodli shoirlar edi. Alisherning ota mulki musodara qilingan, hatto yashashab turgani boshpana ham qolmagandi. U shaharda uzoq qola olmadi. Holbuki, yosh shoirning ijodi barq urgan payti edi. Abdurahmon Jomiyadek zamonasining alloma adibi bilan yaqindan tanishib, saboqlar olgani, mehr qozongan edi. Navoiy - "Mahmud Nuran" deb e'zozlagan bu mashhur shoir va olim o'zini siyosatdan uzoq tutar, hatto shahar tashqarisidagi Sa'diddin Koshg'ariy (1456-yilda vafot etgan mashhur shayx, Jomiyning ustoz) mozori yonidan joy qilib, o'sha yerda yashar edi.

Navoiyning Sayyid Hasan Ardasheriga yozgan she'riy maktubi bor. U "Masnaviy" nomi bilan "Xazoyin ul-maoniy"ning birinchi devoniga kiritilgan. Mutaxassislar uni Navoiyning Hirotidan Samarqandga jo'nash oldidan yozgan maktubi deb hisoblaydilar. Chamasi, shoir safar oldida Ardasher bilan xayrlashmoqchi bo'lgan, lekin uni topmagan. So'ng ushbu maktubni yozib qoldirgan. Maktub Alisherning safar oldidagi kechinmalari va o'z otasidek yaqin ko'rgan Sayyid Hasan Ardasherning sifatlarini ta'rif etish bilan boshlanadi. Vatan va do'stlarni tashlab ketish og'ir. Xayrlashmay ketish undan ham og'ir. U ulug' do'stiga ketishi sabablarini tushuntirmoqchi. Xat shu munosabat bilan yozilgan. Inson so'z bilan ulug'dir, "falak jismining joni"-so'z, ayqisa "nazm" (she'r), deydi shoir. Va o'zida she'r yozishga juda

katta kuch-qudrat sezayotganini aytadi. Shunday qudratki, agar Firdavsiy o'z "Shohnoma"sini 30 yilda yozgan bo'lsa, u o'shanday asarni 30 oyda yoza oladi. Nizomiy Ganjaviyning 30 yil sarflab maydonga keltirgan "Xamsa"si uning oldida 2-3 yillik ishdir. Faqat unga imkon kerak. Yurt esa notinch, odamlarda vafo yo'q. Insoniylik qolmagan zulm avjida. Hatto tasali beruvchi kishi ham yo'q. Ketaman, desang etagindan tutadigan umr yo'ldoshing, ketsang, ayriliqdan eziladigan do'sting bo'lmasa.

Navoiy 60-yillarning ikkinchi yarmida Samarqandda yashadi. Uning bu shaharga kelishi sababini turlicha talqin qiladilar. Xondamir, o'qish uchun keldi, deydi. To'g'ri u Samarqandda din huquqshunosi va faylasuf Fazulloh Abullays qo'lida o'qidi. Zahiriddin Bobur uni Abusaid surgun qildi deydi. Bunda ham asos bor. Abusaidning Alisherga munosabati yomon edi. Shoir Samarqandda dastlab moddiy qiyinchilik ichida yashaydi. Keyinroq unga shahar hokimi Ahmad Hojibek rag'bat va hoiylik ko'rsatadi. Nihoyat, Samarqand o'z go'zalligi bilan ham Navoiyni maftun etadi. Shoi uni "firdavsmonand"(jannatmisol) deb ataydi va unga hech qachon "gardi fano" o'ltirmasligini – zavolikka yuz tutmasligini istaydi. Navoiy shu yillari shoir sifatida juda katta shuhrat topa bordi. 1465 – 1466-yillarda uning muxlislari she'rlarini to'plab, "devon" tuzadilar. Bu kitob bugun "Ilk devon" nomi bilan mashhurdir. 1468-yil oxrida Eronni eggalash uchun bo'lgan jangda Abusaid halok bo'ladi. Husayn Bayqaro 1469-yilning boshida Hiroti qo'lga oladi va Samarqandga xat yo'llab, Navoiyni o'z yoniga chaqiradi. Husayn Bayqaro uni davlat ishlariga jalb etadi. Muhrdor qilib tayinlaydi.

Davlat va jamoat arbobi.

Alisher Navoiy 1469-1472-yillarda muhrdor, 1472-1476-yillarda vazir bo'lib ishlaydi. 1487-1488-yillarda Astrobodga hokimlik qildi. Husayn Bayqaro uni o'ziga g'oyat yaqin tutar, har

bir narsada u bilan maslahatlashar va buni nihoyatda qadrlar edi. To`g`ri, Bayqaro va Navoiy o`rtasiga uchinchi kishi aralashgan, sovuqchilik tushgan paytlar ham bo`ldi. Lekin o`z davrining ikki atoqli arbobi hamkorligi juda ko`p sinovlardan muvaffaqiyat bilan o`tib, avlodlarga o`rnak bo`ldi. Husayn Bayqaro saltanatining daslabki yillarida juda notinch kechdi. Xondamirning yozishicha, u taxtga chiqqan yilning o`zida Abusaid Mirzoning o`g`li Yodgor Muhammad taxt da`vosi bilan qo`zg`aldi. Husayn Bayqaro unga qarshi qo`shin tortadi va g`alaba qozonadi.

1470-yilning bahorida Yodgor Mirzo Astrobodda yana bosh ko`taradi. Husayn Bayqaro Navoiyni yoniga olib, qo`shin bilan yana yo`lga tushadi. Xuddi shu payt Hirotga qo`zg`olon bo`lganligi xabari keladi. Husayn Bayqaro Navoiyni unga katta vakolatlar berib poytaxtga qaytaradi. Navoiy shaharda adolatni tiklab, xalqni tinchlantiradi. Shunday to`qnashuvlarning birida Yodgor Mirzoning qo`li baland kelib, poytaxtdagi ayrim kishilar unga qo`shiladilar. Mojarolarni tinchlantirish maqsadida uylangani Abusaidning qizi Robiya Sultonbegim eriga hiyonat qilib, u safariga ketganida poytaxtda inisi Yodgor Mirzo nomiga xutba o`qitadi. Yurt bir muddat Yodgor Mirzo qo`liga o`tadi. Bu hol Husayn Bayqaroga qattiq ta`sir etadi. Tushkunlikka tushadi. Navoiy shunday paytda uning yonida turadi, tassali beradi. O`sha 1470-yilning o`zida payt poylab, Navoiyning maslahati bilan Murg`ob daryosi bo`ylaridan juda qisqa muddatda Hirotga yetib keladi va Bog`I Zog`onda maishatdan charchab uxlab yotgan Yodgor Mirzoni qo`lga oladi. Shundan keyingina Xurosonda ma`lum muddat tinchlik, osoyishtalik qaror topadi. Alisher ijod kishisi edi. U tabiatan buyuruqvozlikdan va hukmfarmonlikdan yiroq, tafakkur hamda taxayyulga moyil, g`oyat nozikta`b bir kishi edi. Mansab-lavozimlar har qancha yuksak bo`lmasin uning uchun zil-zambil yuk bo`lib, Husayn Bayqaroga bo`lgan ixlos va muhabbatigina uni iste`fo berishdan saqlab turar edi. Shunga qaramasdan, u sadoqat bilan xizmat qildi. `Donishmadnligi,

tadbirkorligi bilan ko`plab g`alayonu qon to`kishlarni oldini oldi, urushlarni yarashga aylantirdi. Uning bu fazilati, ayniqsa, 1372-1476-yillardagi vazirlik faoliyatida yaqqol namoyon bo`ldi. Husayn Bayqaro hokimyat ishlarida Navoiyning aql va sadoqatida tayanib ish ko`rdi. Uni, qarshiligiga qaramasdan, yuqori martabalarga tayinladi, 1472-yilda esa "amir"(vazir)likka qo`ydi. Buyuk shoir "amiri kabir" (ulug` amir), "amirul muqarrab" (podshoga eng yaqin amir) unvonlariga musharraf bo`ldi. Uning vazirlik yillari Hirotida obodonlik avj olgan, madaniyat gullab, yashnagan davr bo`ldi. Ulug` amir o`zi bosh bo`lib, suvsiz yerlarga suv chiqardi, eski ariqlarni tozallatirdi, yangi kanallar qazdirdi. Eski binolarni ta`mir qildirib, yangilarini qurdirdi. Qanchadan-qancha madrasalar, xonahoqlar soldirdi.

Ijod og`ushida

Alisher Navoiy she`rni, shoirlikni hamma narsadan baland tutdi. Vazirlik martabasida turib ham she`r yozishni to`xtatmadi. Atrofidagilar uning bu ishiga rag`bat va hurmat bilan qaradilar. Shoh Husayn Bayqaroning o`zi unga rahnamolik qildi. Ulug` shoirning ilk she`riy devonini muxlislari tuzgan bo`lsalar, birinchi devoni - "Badoye ul-bidoya" ("Badiiylik ibtidosi")ni 1472-1476 yillarda shohning amri va istagiga ko`ra o`zi kitob qildi. 1485-1486-yillarda ikkinchi devon - "Navodir un-nihoya"("Nihoyasiz nodirliklar") maydonga keldi. Alisher Navoiy 1481-1482-yillarda "Vaqfiya" asarini yozadi. Vaqf deb biror xayrli ishning sarfu xarajatini ta`min qilmoq uchun ajratilgan yer yoki mulkka aytiladi. Alisher Navoiyning eng katta orzusi doston yozish, birinchi navbatda, XII asrning buyuk shoiri Nizomiy Ganjaviy (1141-1209) dan keyin shoirlik qudutarining mezoniga aylanib qolgan "Xamsa" yaratish edi. Nizomiyning "Panj ganj" nomi bilan tarixga kirgan "Xamsa"si 5 masnaviydan tashkil topgan edi: "Maxzan ul - asror"("Sirlar xazinas"), "Xusrav

va Shirin", "Layli va Majnun", "Hayf paykar"("Yetti go`zal"), "Iskandarnoma". Yuz yildan keyin unga Xusrav Dehlaviy (1253-1325) javob qildi. U o`z dostonlarini "Matla ul-anvor" ("Nurlar boshlanishi"), "Shirin va Xusrav", "Majnun va Layli", "Hasht behisht"("Sakkiz jannat"), "Oynayi Iskandariy" (Iskandar o'ynasi) deb ataladi. Lekin bular hammasi forsiy tilda yozildi. Ulardan forslar, shu tilni bilganlargina bahramand bo`ldilar. O`z xalqining shunday hazinadan bebahra qolishi Navoiyni qiynadi. Navoiy maslahatga ustozi Abdurahmon Jomiy huzuriga boradi. Jomiy Navoiyni bu ishga tezlikda kirishishga undaydi, uning o`z kuchi va imkoniyatlariga ishonchini mustahkamlaydi. Navoiy besh dostonni ikki yilda tamomlaydi. 1483-yilda o`z "Xamsa"sini yoza boshlab, 1485-yilning boshida yugatadi. Shoir ishlagan kunlar hisobga olinsa, 54 ming misralik ulkan obida 6 oyda bitkaziladi. Turkiy tilda birinchi marotaba "Xamsa" yaratiladi. Olimu fuzalo - barcha bu hodisani zo`r olqish bilan kutib oldilar. Zayniddin Vosifiyning "Badoye` ul-vaqoye`"sidan: "Shoh Navoiyga: "Bir mojarro Siz bilan bizning oramizdan ko`pdan hal bo`lmay keladi, shuni bugun bir yoqlik qilaylik", deydi. Bu mojarro shundan iborat ediki, Sulton Husayn Alisherning muridi bo`lishini ko`pdan orzu qilar va uni "pirim" deb atar edi. Alisher esa har gal: "Yo Ollo, yo Ollo, bu qanday gap bo`ldi! Aslida – biz muridmiz, siz – hammasiga pirsiz", der edi. Endi Sulton Husayn Alisherdan so`radi: - Pir nima-yu, murid nima?

Alisher javob berdi:

- Pining tilagi - muridning tilagi bo`lishi kerak.
 - Shunda Sulton Husayn o`zining oq otini olib kelishni buyuradi. Ot juda asov, chopag`on edi.
- Sulton Husayn aytdi:
- Siz murid, men murid bo`ladigan bo`lsam, Siz shu otga minasiz, men uni yetaklayman.

Alisher noiloj otga minishga majbur bo'ladi. Ot g'oyat asov bo'lib, shohdan boshqani o'ziga yaqinlashtirmas edi. Alisher oyog'ini uzangiga qo'yishi bilan ot tipirchilay boshladi, Sulton Husayn otiga o'shqirdi, ot itoat qilib, Alisherning minishini kutdi. Alisher egariga o'tirishi bilan Sulton Husayn otining jilovidan ushlab yetaklay boshladi. Alisher hushidan ketdi. Uni egardan ko'tarib oldilar. Tarihda bunday hol ko'rilmagan edi. Hech bir zamonda shoh shoirga jilovdorlik qilmas edi. 1480-1490-yillar Navoiy uchun badiiy ijodda samarali davr bo'ldi. Shoir "Xamsa" dan keyin ko'p o'tmay, ketma-ket nasriy kitoblar yaratdi. U 1488-yilda yozgan "Tarixi mulki ajam" ("Ajam shohlar tarixi") shularning biri edi. Bu asar "Muhokamat ul-lug'atayn"da "Zubdat ut-tavoxir"("Tarixlar qaymog'i") deb ham ataladi. 1480-yillarning oxiri, 1490-yillarning boshida Navoiyning yaqin do'stlari, ustozlaridan Sayyid Hasan Ardasher (1489), Abdurahmon Jomiy (1492), Pahlavon Muhammad (1493) ketma-ket vafot etdilar. Navoiy ularga bag'ishlab "Holoti Sayyid Hasan Ardasher", "Xamsat ul-mutahayyirin", "Holoti Pahlavon Muhammad" asarlarini yozadi. Bu asarlar nasriy bo'lib, shoirning bu ulug' zamondoshlari haqidagi memuar xotiralaridan tashkil topgan edi. 1491-yilda muammo janriga bag'ishlangan "Risolayi muammo" (ikkinchi nomi "Mufradot") risolasini yozi. Navoiy zamonasida muammo janri keng tarqalgan bo'lsa - da, asosan, fors tilida yozilar edi. Navoiy o'zbek tilida muammo yozgan ilk o'zbek shoirlaridan bo'ldi. "Xazoyin ul-maoniy"ga uning 52 muamosi kiritilgan. Shoirning fors tilidagi muammolarini esa 500 chamalaydilar. Navoiyning 1490-yillardagi eng katta xizmatlaridan biri "Xazoin ul maoniy" ("Ma'nolar xazinasini")ni tuzish bo'ldi. 1492-1498-yillarda tartib qilingan 4 qism devondan iborat bu ulkan she'riy kulliyot shoirning turkiy tilda yozilgan deyarli barcha lirik she'rlarini qamrab olgan edi. Shoir 7-8 yoshidan 20 yoshigacha bo'lgan davrni umrining navbahori hisobladi va shu davr devonini "G'aroyib us-sig'ar"("Yoshlik g'aroyibotlari") deb atadi.

Hayotining so`nggi yillari.

1490-yillarning boshidagi og`ir yo`qotishlar, ayniqsa, 40 yillik qadrdoni Pahlavon Muhammad bilan ustози Jomiydan judo bo`lish Navoiyga qattiq ta`sir etdi. Buning ustiga saroyda Xadichbegim Nizomulmulk bilan mulk va mansab ishtiyoqida yangi-yangi fitnalar to`qiydi. Shu fitnalar natijalaridan biri pok qalbli barcha kishilarni larzaga solib, mamlakatni halokat yoqasiga keltirib qo`yadi. Bu-Mo`min Mirzoning o`z bobosi farmoni bilan qatl qilinishi edi. 1489-yilda Navoiy Hirotga qaytgach o`rniga Astrobod hokimi qilib Badiuzzamon tayinlagan edi. Bu orada Balxda Darveshali qo`zg`oloni boshlanadi. Husayn Bayqaro Navoiyni olib, Balxga jo`naydi. Darveshali bilan sulh tuziladi, lekin Hisorda Abusaidning o`g`li Sulton Mahmud Husayn Bayqaroga qarshi kurash boshlaydi. Shoh Navoiyni Balxda qoldirib , o`g`li Badiuzzamonni olib Hirotga otlanadi. U bilan ham murosaga kelishib, orqaga qaytadi va Balxni Badiuzzamon tasaruffiga beradi. Badiuzzamon o`g`li - 13 yoshli Mo`min Mirzoni Astrobodda qoldirib Balxga keladi. Xadichbegim Nizomulmulk bilan birgalikda Astrobodga Muzaffar Mirzoni hokim qilib tayinlashga erishadilar. Husayn Bayqaro va Badiuzzamon o`rtasidagi munosabat yomonlashadi. Badiuzzamon Mo`min Mirzoga Muzaffar Mirzoni shaharga kiritmaslikka buyuruq beradi. Shoh tezda Navoiyni Balxga yuboradi. Navoiy ota va o`g`il orasiga tushib, ularni yarashtiradi. Biroq huddi shu paytda Husayn Bayqaroning Badiuzzamonni qo`lga tushirish va qamoqqa olish haqidagi Balxga, shahar qutloviga yo`llagan yashirin farmoni ma`lum bo`lib qoladi. Yarash yana urushga aylanadi. Navoiy voqeani bunday izga kirib ketganidan qattiq iztirob chekadi va umidsiz orqaga qaytadi. Ota-o`g`il urushida Badiuzzamon yengiladi. Mo`min Mirzoni Muzaffar Mirzo asir oladi. 1499-yilda Marvda Husayn Bayqaroning yana bir o`g`li Abulmuhsin otasiga qarshi bosh ko`taradi. Shoh o`z qo`shini bilan Marvga otlanadi. Bu paytlarda Navoiy hajga boorish orzusida edi. Mirxondning xabar

berishicha, Abulmuhsin otasi bilan sulh tuzish uchun Alisherning podshoh nomidan vakil bo'lib kelishini shart qilib qo'yadi. Navoiyga tez chopar yuboriladi. Chopar shoirga yetib, shohning maktubini topshiradi. Unda shoirning hajni keyinga qoldirib, texda Marvga yetib kelishi iltimos qilingan edi. Alisher Mashhad ulug'lari va hamrohlari bilan maslahatlashadi. Ular mamlakatning tinchiligi uchun Alisherning hajga borishidan kechishini so'raydilar. Alisher belgilangan joyga yetib boradi, ota-o'g'illarni yarashtirib, Hirotga qaytadi.

1498-yilda Alisher Navoiy "Majolis un-nafois"ni qayta ko'zdan kechirib, to'ldirdi. Shoirlar adadni 459 taga yetkazdi. Shu yili yoshligidan qalbida muhirlanib kelgan "Mantiq ut-tayr" ga javob yozadi. "Lison ut-tayr" Navoiy ijodini yakunlovchi asarlardan biridir. Buyuk shoir 1498 -1499 yillarda xatlarini to'plab, "Munshaot" tuzdi. Unda 88 ta xat jamlangan bo'lib, ularning aksariyati shoirning shoh va shahzodalarga yo'llangan. Shoirning 1500-yilning oxirlarida yozib tugatgan "Mahbub ul-qulub" asari uning eng so'nggi asari bo'lib qoldi. Navoiy 1501-yilning 3-yanvarida vafot etadi. Butun halq - shohda gadogacha, olimdan cho'pongacha, shoirdan dehqongacha ulug' farzandining o'limiga qayg'u va iztirob bilan motam tutadi.

Xulosa.

Biz xaqli ravishda Navoiyni milliy ong va shuurimizning ulug' charog'boni va ilhomchisi deya olamiz. Navoiyning umur boqiy merosi el va elatlarni ezgulik, poklik, haqiqat atrofida jipislashtirishga qodir bo'lgan bebaho boyligimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aziz Qayumov. "Hayrat ul-abror" talqini. Toshkent 1977 y.
2. Aziz Qayumov. "Farhod va shirin sirlari". Toshkent 1979 y.
3. Aziz Qayumov. "Ishq vodiysi chechaklari". Toshkent 1985 y.
4. A.Hayitmetov. "Hamsa" asarining 20 jildligi. Toshkent 1974y.